

Б.П. Томенчук

**ДАВНІЙ ГАЛИЧ В ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ
(XII – ПОЧ. XVII СТ.)**

Найдавніші міста – столиці Русі-України були не тільки політичними, економічними і військовими центрами. З XI-XII ст. столичні міста набувають значення церковних центрів: єпископських і митрополичих. Тут будувались перші храми, засновувались парафії і монастирі. Населення міст найперше включалось в процеси християнізації, яка була частиною державної політики. Історія давнього Галича, як столиці Галицької землі в широкому (Перемишльська, Звенигородська, Тербовлянська і Галицька землі) і у вузькому значенні цього терміна (Галицько-Буковинське Прикарпаття) також нерозривно зв'язана з складними процесами становлення і розвитку церкви в Галичині.

У другій половині X ст. Галич, очевидно, був одним з найбільших столичних центрів “Великої Білої нехрещеної Хорватії” (за К.Багрянородним) [5, с.135, 141] – першого державного утворення на Прикарпатті, яке виникло як протидія активним спробам зовнішнього одержавлення сусідніми Угорщиною, Чехією, Польщею, Болгарією, в період тимчасового послаблення тут впливу Київської Русі [13, с.111-113]. Опинившись в оточенні цих агресивних молодих християнських країн, великохорватські князі змушені були зберегти стару язичницьку (“національну”) релігію, яка відповідала їх державній ідеології й економічному рівню суспільства. Кисворуська держава також в цей час проводила останню реформу язичницької релігії – створення язичницького пантеону шести головних богів Київської Русі. Ці перші містотворчі та державотворчі процеси в “Великій Білій нехрещеній Хорватії” так і не були завершені. Вона не могла протистояти іншим державам з набагато розвинутішою соціально-економічною, правовою і ідеологічною (християнство) базою. В 70-х роках X ст. західнохорватські землі (м.Перемишль) і західноволинські (Червенські гради) були захоплені Чехією (наступницею Великої Моравії). У 981 р. Володимир Святославич відібрав “Перемишль, Червен та інші гради”. В 992-993 рр. в результаті “русько-хорватської [19, с.122] війни” всі хорватські землі знову ввійшли до складу Київської Русі, а адміністративно приєднані до Волинської волості. Підкоривши хорватів, Володимир зробив спробу їх християнізувати, як про це писав В.Татішев: “Володимир ходил по

Днестру со двома єпископы, много людей научая, крести и построил в земле Червенской град в свое имя Владимир и церковь пресвятыя Богородицы созда, оставя ту єпископа Степана и возвратися с радостию" [20, с.64].

Археологічних слідів та наслідків цієї християнізації хорватів Володимиром не виявлено. Але, з іншого боку, це повідомлення підтверджує язичницький характер хорватів часів Володимира Святославича. Володимир (Волинський), як князівський і єпископський центр, стає столицею величезної території, яка об'єднала всі західноруські землі (волинян і хорватів). Великохорватія, на відміну від усіх інших літописних земель, була позбавлена навіть права на власну, князівсько-намісницьку удільну автономію – таким небезпечним і сильним був великохорватський (галицький) сепаратизм. Хорватський Галич, як і решта князівських центрів, було знищено. Тут відновлюється, очевидно, лише невеликий військово-адміністративний центр великокиївських (волинських) князів (городище в ур. Штепанівка).

Після смерті Володимира Святославича, а особливо після смерті Ярослава Мудрого (1054 р.), на окраїнах Київської Русі помітні ознаки феодалної роздробленості. В другій половині XI ст. на великохорватських землях починається процес нового внутрішнього одержавлення, який закінчується в кінці XI ст. створенням Ростиславичами (Рюриком, Володарем і Васильком) трьох удільних князівств: Перемишльського, Звенигородського і Теробовлянського. Подібна, але невдала спроба була зроблена Ростиславичами (Володарем і Васильком) спочатку на Волинських землях (1084 р.), де колись, в 1057–1061 рр. сидів їх батько – новгородський князь, а після його загибелі в Тмутаракані (1067 р.) знаходились і вони (під контролем волинського князя як князі ізгої). З ініціативи та при підтримці місцевих бояр, яких багато утворилось в часи великохорватської "держави", Ростиславичі відновляють окремі старі хорватські столиці (Перемишль, Теробовлю, Галич) та будують цілий ряд нових князівських фортець. Зокрема, в Звенигороді, яка стала новою столицею землі. Тут Ростиславичами споруджуються і перші християнські соборні храми. Зокрема, в Перемишлі в 1119 р., в Звенигороді в 20 рр. XII ст. та в Галичі в 40 рр. XII ст. [21, с.111–112; 1, с.45–49]. Ростиславичі розпочинають широку державну політику християнізації місцевого населення. Незважаючи на ранні контакти з кирило-мефодіївською релігійною місією та впливами сусідніх християнських країн, процес християнізації хорватів, очевидно, було започатковано лише в ході проведення давньоруського (києворуського) одержавлення в кінці X–XI ст. [12]. А остаточно він

завершився в середині XII ст. зі створенням об'єданого (централізованого) Галицького князівства. Саме воно могло здійснити всенародну державну християнізацію, яка відповідала його державним інтересам і рівно розвитку самого суспільства та його потребам. Князівська (Ростиславичів) адміністрація, першою прийнявши християнство, повністю переходить і на ґрунтовий християнський поховальний обряд, відмовившись від києво-волинських підкурганних тілопокладень в зрубних ямах. Цей процес широкої християнізації проходив і в усіх інших землях Київської Русі часу феодальної роздробленості, що фіксується лише археологічними джерелами. В цей період на київсько-галицькому пограниччі ще залишився функціонувати один з найбільших культових язичницьких центрів Русі Збруцький (Богит, Звенигород), який обслуговував усі київські і галицькі землі з кінця X до середини XIII ст. [22, с.89–101; 10, с.105–137].

В середині XII ст. (1141р.), за Володимирка Володаревича Галич стає столицею об'єданого Галицького князівства. Запроваджується єдина централізована адміністративна, політична, економічна й ідеологічна (церковна) структура. Вона супроводжується військово-адміністративним підпорядкуванням старих удільних князівських центрів новому Галицькому центру, де знаходився і відповідний адміністративний апарат та єпископат. Зокрема, в цей літописний період Галича, коли він стає столичним містом Галицького князівства а потім і Галицько-Волинської держави, тут проводиться велике будівництво різних церковних комплексів (єпископських і монастирських, князівських і боярських, посадських і сільських тощо). Широкі і довготривалі археологічні дослідження галицької культової архітектури (14 з 20 відомих пам'яток) дали можливість говорити про виникнення тут своєрідної Галицької архітектурної школи [17, с.39–46; 7] яка відображала складні державотворчі процеси на цих землях з їх часто різною політичною і релігійною орієнтацією всіх соціальних груп міст-столиць. Зокрема, галицькі князі, які були за походженням з київських Мономаховичів, дотримувались православного церковного обряду. Галицькі бояри, які лише недавно прийняли християнство, знаходились під значним впливом західного латинського (католицького) світу з його великими феодальними свободами. Першим Ростиславичам, формуючи незалежні князівства, довелось постійно ворогувати з великокиївськими князями. За цих складних зовнішніх та внутрішніх обставин галицькі князі були, очевидно, змушені скористатись допомогою в організації церковного життя і побудови перших храмів західних сусідів. Так з'явилась своєрідна галицька архітектура, яка була

православною по планувальній схемі і обряду, але мала значне зовнішнє романське оформлення.

Першою з відомих галицьких культових будівель є літописна (1152 р.) церква Спаса, яка знаходилась на території князівського замку Володимирка Володаревича (1141-1153 рр.). Він був її фундатором, де пізніше очевидно і похований (с. Шевченкове, ур.Карпиця-Цегольня). Тут перебував, можливо, разом з ним і перший галицький єпископ Косма. Поблизу замку Володимирка знаходився і перший католицький монастир з невеликою мурованою ротондою квадрифолієм. На нашу думку, він, очевидно, був заснований в середині XII ст. Софією – дружиною Володимирка. Церква була як баптистерієм (хрещальнею), так і усипальницею. Цей церковний комплекс обслуговував оточення Софії – дочки угорського короля Коломана. В середині XII ст. на старому великохорватському городищі (Крилоська гора) Ярослав Володимирович (Осмомисл) будує новий великий (7 га) князівський замок, в центрі якого закінчує (розпочате батьком) спорудження Успенського собору. Це відповідало єпископському центру, яким став давній Галич в середині XII ст. Сам єпископський осідок Косми, очевидно, розмістився поряд з Успенським собором на території укріпленого кафедрального монастиря в урочищі Золотий Тік (1,3 га). Тут знаходився єпископський палац і дерев'яна монастирська церква. За часів Ярослава Осмомисла в Галичі були збудовані ще декілька дерев'яних церков на торгово-ремісничому посаді, який розмістився вдовж р. Лукви. Це, зокрема, монастирська церква в ур. Царинка та парафіяльна церква в ур. Четверки-Церквиська. В північній частині цього боярського посаду (ур. Цвинтариська) в кінці XII ст. будується і мурована церква, яка стала першим і головним посадським храмом Галича. Після смерті Ярослава Осмомисла (1187 р.) в Галичі короткий час правлять Олег і Володимир Ярославичі та Роман Мстиславич (1188 р.). Згодом Галич займає угорський король Бела III, який садить на престол свого сина Андрія II, але при цьому “увесь уряд дає галичанам”. Все ж у захопленому угорцями місті росте незадоволення галичан. Монах-літописець вказує на окремі релігійні утиски: “угорці в божницях коней ставили, багато інших насиль їм робили” [6, с.347]. Це повідомлення скоршеі всього показує відношення католицької королівської Угорщини до молодого християнського (православного) князівства, де тільки започатковане церковне будівництво і більшість храмів якого були дерев'яними, “варварськими” для угрів.

У 1189 р. до Галича повертається Володимир Ярославич, який ще 9 років править у Галичі. Очевидно, саме ним було збудовано велику муровану

вежоподібну церкву на західній околиці Галича (ур. Кирилівка, під Дібровою), яка входила до комплексу невеликого монастиря. Після смерті Володимира Ярославича галицький стіл вдруге займає волинський князь Роман Мстиславич (1199–1205 рр.). Проте, завоювавши Галич, він не займає княздвору останніх Ростиславичів на Крилоській горі, а будує на березі Дністра (біля першого замку Володимирка) свою нову князівську резиденцію (с. Шевченкове, ур. Городище). В її центральній частині ним споруджено великий мурований (з значними романськими впливами) храм – церкву св. Пантелеймона, яка мала стати його родинною, династичною: місцем хрещень його дітей, онуків і їх родинною усипальницею. Вона збудована, очевидно, на честь славнозвісного діда Романа Мстиславича – київського князя Ізеслава II Мстиславича – Пантелеймона [11, с.23–28]. Останній дотримувався прозахідної, прокатолицької орієнтації (як і увесь його рід) і планував зробити українську церкву незалежною від Візантії, призначивши митрополитом Клима Смолятича. Після смерті Романа Мстиславича (1205 р.) починається затяжна, сорокалітня боротьба за Галич, до якої втягуються як інші руські князівства (Волинське, Новгородське, Чернігівське, тощо) так і сусідні держави (Польща, Угорщина). За цей час на галицькому престолі понад 20 разів змінювались різні руські князі (Данило Романович, Ігоревичі Новгород-Сіверські, Мстислав Ярославич Німий Пересопницький, Мстислав Мстиславич Удатний Новгородський, Михайло Всеволодович і Ростислав Михайлович Чернігівські тощо) та угорські королі (сини Андрія II: Коломан II та Андрій III). Близько двох років правив у Галичі і боярин Володислав Кормильчич. У періоди найбільшого спокою, коли порівняно довго сиділи на галицькому столі окремі князі, зокрема Мстислав Удатний і Данило Галицький, продовжується будівництво численних церковних комплексів на території як князівського (біля Дністра), так і боярського (вдовж Лукви) посадів і в міських околицях. Дитинець Галича в цей період функціонує на Крилоській горі, де знаходились і два великі укріплені двори: князя і єпископа. Галицькі єпископи, зважаючи на таку часту змінюваність тодішніх галицьких князів, часто займали антикнязівську, пробоярську позицію. Церковний клір прагнув, як і боярство, здобути більше феодалних прав і незалежності, які були зафіксовані юридично в західному католицькому світі.

На початку XIII ст. в князюму Галичі з'являється нова група ротонд – латинських церковних будівель, які виконували свої спеціалізовані функції: баптистеріїв (хрещалень) і усипальниць. Їх виникнення, на нашу

думку, очевидно, було пов'язане з обслуговуванням угорського королівського двору та їх численної військової залоги (переважно набраної з різних католицьких європейських країн), які перебували близько 25 років (з перервами) в Галичі в першій половині XIII ст. Дві з них побудовані біля самого дитинця Галича (ур. Воскресенське, ур. Прокаліїв сад). Воскресенська дерев'яна ротонда була усипальницею на території невеликого кладовища біля Юрівського монастиря. Мурована ротонда пророка Іллі входила до складу укріпленого монастирського комплексу. Вона була хрещальною і місцем богослужінь.

З перебуванням в княжому Галичі на початку XIII ст. групи польського (латинського) населення пов'язана невелика мурована церква на торгово-ремісничому посаді (ур. Церквиська). Вона слугувала парафіяльним католицьким костелом та входила до церковного комплексу плебані з кладовищем.

На далекій південно-східній околиці княжого Галича (с. Побережжя), на високому березі р. Бистриця, біля великої пристані на Дністрі, в середині XIII ст. було збудовано муровану ротонду – квадрифалій, яка входила до комплексу невеликого, але сильно укріпленого чоловічого монастиря. Надзвичайно потужні стіни ротонди (3,5 м) надавали їй вигляд справжньої оборонної вежі. На нашу думку, його було засновано домініканцями, яких у 1234 році вигнали з Києва [2, с. 289–290]. Це був один з найбільш войовничих чернечих орденів, який з 1232 р. здійснював інквізицію.

Існування в Галичі двох центрів, двох зон: князівської і боярської, прийшлої і місцевої, які постійно протистояли одна одній як політично, так і економічно і релігійно, призвело в середині XIII ст. до загальної кризи міста-столиці, а згодом, в середині XIV ст., до втрати державної незалежності. В 1241 р. роль столярного міста Галицько-Волинської держави переймає Холм, а згодом (1260–1349 рр.) столицею окремого Галицького князівства стає Львів. Але старий княжий Галич залишається і надалі релігійним, духовним центром Галичини і Галицько-Волинської держави (за Данила Галицького, Льва Даниловича, Юрія Львовича, Андрія і Лева Юрієвичів, Болеслава Юрія II Тройденевича). Галич був тоді лише “церковним містом”, а саме катедральним, єпископським, з відповідним церковним єпархіальним, судово-адміністративним урядом – крилосом. Ще з середини XII ст. і до середини XIII ст. в Галичі знаходився осідок галицької єпископії. З цього часу відомі лише окремі галицькі єпископи. Зокрема, Олексій, Кузьма і Артемій [18, с. 3–192]. З початку XIV ст. (1301 р.) в Галицько-Волинській державі (за Лева Даниловича) починається процес створення самостійної Галицької

митрополії [9, с.51–54]. Першими галицькими митрополитами стали Ніфонт і Петро Ратенський. Їхні осідки були в Галичі-Крилосі, де вони функціонували поряд з єпископськими. За Юрія II для галичан призначається митрополитом галицький єпископ Гавріїл. Проте, не маючи, як і його попередники, канонічного визнання Константинопольським патріархом, він не вважався повноправним митрополитом, а його єпархії візитував київський митрополит Теогност. В 1338–1340 рр. в Галичі-Крилосі знаходився осідок галицького митрополита Теодора. В 1347 р. Константинопольський патріарх скасовує Галицьку митрополію, а його єпископства (Галицьке, Перемишльське, Володимирське, Холмське, Луцьке, Турівське) знову підпорядковує київському митрополиту Теогносту.

В 1370-1391/1401 рр., за польських королів Казимира III, Людвіга I, Ядвіги, Володислава II, було відновлено Галицьку митрополію. В Галичі-Крилосі тоді мали свій осідок такі галицькі митрополити, як галицький єпископ Антоній та луцький єпископ Іван. Після них вже не ставилось більше галицьких митрополитів, титул яких було прилучено до київських і вони стали називатись "митрополит Київський, Галицький і всея Русі".

Таким чином, ще до кінця XIV ст. Галич – Крилос залишався церковно-адміністративним центром Галичини і Волині, де в старому Успенському соборі збирались церковні собори, висвячувались священники і єпископи, вирішувались складні питання церковних взаємовідносин в єпархіях.

У 1363–1412 рр. північно-західній частині старого княжого Галича знаходився і осідок галицького католицького єпископа [23, с.118; 24, 25, 26]. Його було засновано тут на противагу галицькому православному єпископству. В Галичі ішли паралельні процеси становлення (організації) двох церковних центрів. Останній мав мету латинізації західноукраїнських земель. Він розмістився біля церкви св. Пантелеймона, яка була переосвячена в зв'язку з цим в кафедральний латинський собор св. Станіслава (Щепановського) патрона корони Польської. Спочатку тут знаходилась галицька місійна архієпископія, яка підпорядковувалась провінції Гнезненській. В 1372 р. папа надає управління галицькою дієцезією тимчасово серегському єпископу. В 1375 р. засновується вже самостійна Галицька латинська архієпископія, якій підпорядковувались Перемишльська, Володимирська, Холмська, Кам'янецька, Серетська і Київська католицькі єпископії. Активну участь у створенні в Галичі латинської архієпископії взяла постійна галицька францисканська місія, яка тут існувала ще з XIII ст. (поряд з

домініканською). Першим галицьким латинським єпископом був, очевидно, архієпископ Матвій (єрлявський канонік). Другим – єпископ Бернанд, потім єпископи Якуб Стрепа та Микола Тренба. За галицького латинського єпископа Яна Реговського десь в 1412/1414 рр. головний осідок переноситься остаточно до Львова, який став “офіційною столицею католицької Русі Коронної”. За цей час потреба в Галицькому католицькому центрі відпала.

З кінця XIV ст. (1397 р.) і до 1539 р. триває період тимчасового занепаду Галицько-Крилоського православного єпископського центру. Він стає лише осідком (до 1490 р.) митрополичих намісників, підпорядкованих київському митрополиту, а з 1509 р. і львівським латинським архієпископам [8, с.95–102]. З цього часу відомі лише декілька митрополичих намісників. Зокрема, Ігнатій Кресович з Крилоса (1413 р.), Іосафат зі Львова (1493 р.), Ісакій (Яцько) Гдашицький святоюрський архімандрит, Яцько (Іоакимф) Сікора (1534 р.), Макар Балабан і піп Гошовський, Макарій Тучапський. В 1539-1540 рр. було відновлено галицьке єпископство з головним осідком у Львові. Першим поновленим галицьким (львівським) єпископом став Макарій Тучапський, другим Марко (Арсеній) Балабан. У 1568-1569 р.р. було висвячено в старому Успенському соборі в Галичі-Крилосі на єпископа Григорія (Гедеона) Балабана. У зв'язку з довгою боротьбою зі ставленником Львівського католицького архієпископа єпископом Іваном Лопаткою Осталовським, Гедеон Балабан живе в Галичі-Крилосі, який стає його головним єпископським осідком. Лише в 1575 р. він займає львівський єпископський осідок. Гедеон Балабан став одним з організаторів церковної унії з Римом. Проте на Берестейському соборі він не прийняв унії. Це спричинилось до надзвичайно складної ситуації в Галицько-Львівській єпархії [15, с.86–87; 3, с.1–23; 4, с.1–172]. Тому головний єпископський осідок у Львові “нез'єднаних” православних єпископів (Гедеона Балабана, Єремії Тессаровського, Арсенія Желиборського) в перші десятиріччя після Берестейського собору 1596 р. був підданий значному політичному тиску з боку польської державної адміністрації і католицького львівського архієпископа. Це призвело, на нашу думку, в кінці XVI – на початку XVII ст. до короточасного вимушеного перенесення зі Львова до Галича-Крилоса єпископського осідку. Як показали вперше наші (В.Барана, Б.Томенчука) археологічні дослідження [14, с.19–28], тут будується новий великий і сильно укріплений єпископсько-монастирський комплекс. Він складався з внутрішнього цегляного укріпленого кафедрального монастиря (60x45 м),

всередині якого було побудовано нову Успенську церкву, яка успадкувала титул і права старого Собору, розібраного під час цих реконструкцій. В південно-західній частині великого (6 га) зовнішнього укріпленого єпископського двору було споруджено цегляний єпископський палац, будинки церковних урядників і казарми військової охорони єпископського війська тощо. В одному з будинків розмістилась братська школа та друкарня. Дуже вірогідно, що цей православний (церковну унію прийнято лише в 1700 р. Йосипом Шумлянським, єпископом Галицьким, Львівським і Кам'янецьким [16, с.510–546]) єпископсько-монастирський комплекс було збудовано за допомогою козаків, частина яких залишилась як його охорона.

Заснування в Галичі-Крилосі такого нового великого православного центру призвело до одночасного створення в 1596 р. і нового католицького центру. Він розмістився на місці старої францисканської місії і латинської архієпископії біля церкви св.Станіслава (Пантелеймона). Тут було побудовано сильно укріплений францисканський монастир на противагу Крилоському православному, кафедральному. В цей час, на початку XVII ст., на лівому березі Дністра починає спішно засновуватись цілий ряд польських колоній з парафіяльними костелами і кляшторами. Так тут, на північ від Галича, утворився невеликий, але густо заселений район польського католицького населення. Всі ці заходи польської держави по наданні великих земельних маєтностей католицькій церкві під Галичем та заснування латинського церковного центру, були направлені на поступове знищення впливу Галицького православного центру.

Це був короткий і останній період найбільшого піднесення пізньосередньовічного Галича-Крилоса як головного єпископського осідка, де неодноразово вирішувались тогочасні проблеми України, яка стояла на порозі національно-визвольної війни під керівництвом Богдана Хмельницького.

1. Бандрівський М., Лукомський Ю., Сулик Р. Катедральні храми Галичини Львів, 1992.
2. Грушевський М. Духовна Україна. К., 1994. – С.377-384;
3. Гудзяк Б. Історія відокремлення Київська митрополія, царгородський патріархат і Генеза Берестейської Унії // Ковчег. Збірник статей з церковної історії. Львів, 1993. Ч.1. – С 1-23;
4. Історичний контекст укладення Берестейської Унії і перше поунійське покоління // Матеріали перших "Берестейських читань". Львів. Івано-Франківськ. Київ. 1-6 жовтня 1994. - Львів, 1995. С 1-172.
5. Константин Багрянородный. Об управлении империей. М., 1989 С 135,141

6. Літопис руський. Переклад Л.Махновця. К., 1989. – С.347.
7. Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. – Галич, 1991.
8. Любінець І., Фіглевський М. Митрополічі намісники в Галичині (XV-XVI ст.)// Галичина. – 1999. – №3. – С.95-102.
9. Софрон Мудрий. Нарис історії церкви в Україні. Рим, 1990. С.51-54.
10. Тимошук Б.О. Східні слов'яни VII-X ст.: Полюдя, язичництво, початки держави. – Чернівці, 1999. – С.105-137.
- 11.Томенчук Б. Дві галицькі церкви – дві людські долі // Галицько-Буковинський хронограф. – Івано-Франківськ, 1996. – №1. – С.23-28.
12. Томенчук Б. Некрополі Галича і Галицької землі / Галицько-Буковинського Прикарпаття/ Автореферат дисертації канд. істор. наук. – К., 1998.
13. Томенчук Б.П. Три періоди розвитку Галича в світлі нових археологічних досліджень// Тези доповідей української делегації на VI міжнародному конгресі слов'янської археології. – К., 1996. – С.111-113.
14. Томенчук Б. Три періоди розвитку історичної топографії давнього Галича// Галичина. – 1997. №1. – С.19-28.
15. Ульяновський В.І. Історія церкви та релігійної думки в Україні. – К., 1995. – Кн.1. – С.86-87.
16. Франко І. Йосиф Шумлянський последний православный епископ Львовский и его "метрика"// Твори. К., 1956 – Т.ХІХ. – С.510-546.
17. Иоаннисян О.М. Галицкое зодчество XII - I полов. XIII вв./Автореф. дисс. канд. ист. наук. – Л., 1982; Его же. Центрические постройки в галицком зодчестве XII в.// Краткие сообщения Института археологии АН СССР. – 1981. – Вып. 172. – С.39-46.
18. Петрушевич А. О галицких епископах со времен учреждения галицкой епархии даже до конца XIII века// Галицкий исторический сборник. – Львів, 1860. – Ч.2. – С.3-192.
19. Полное собрание русских летописей. М., 1962. – Т.2. – Стб.122.
20. Татищев В.Н. История Российская. – М.-Л., 1963. – Т.2. – С. 64.
21. Раппопорт П.А. Русская архитектура X-XIII веков// Свод археологических источников. – М., 1982. – Вып. Е1-47. – С.111-112.
22. Русанова И.П., Тимошук Б.А. Языческие святилища древних славян. – М 1993 – С.89-101.
23. Pelenski J. Halicz w dziejach sztuki sredniowiecznej. – Krakow, 1914. – S.118.
24. Stadnicki K. O początkach arcybiskupstwa i biskupstwa katolickich lac. obrz. na Rusi Halickiej i Wołyniu. – Lwyw, 1882.
25. W. Abraham. Powstanie organizacyi Kosciyla lacinskiego na Rusi. – 1904. – Т.1.
26. Poppe A. Panstwo i kosciol na Rusi w XI wieku. – Warszawa, 1968.

Toменчук В.

ANCIENT HALYCH IN THE HISTORY OF CHURCH

Ancient Halych was not only a political, economic and cultural center. It was also an ideological center of Halychyna. Author, analysing recent archaeological research, suggests a new conceptual view on Halych's place in complicated processes of early christianity, the development of Halych church and statebuilding processes in Western Ukraine.